

Inleiding Luchtrecht

Inleiding Luchtrecht

mr. dr. Ronald M. Schnitker

Met medewerking van Arnold Rossing

2014 Berghauser Pont Publishing, Amsterdam

Inleiding Luchtrecht

1e druk: 2014

ISBN 978-94-91073-97-7

NUR 820

Copyright © 2014 Berghauser Pont Publishing, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of opgeslagen op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke goedkeuring van de uitgever.

De bij toepassing van art. 16B en 17 Auteurswet 1912 wettelijk verschuldigde vergoedingen wegens fotokopiëren, dienen te worden voldaan aan de Stichting Reprorecht, Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp. Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken op grond van art. 16 Auteurswet 1912 dient men zich tevoren te wenden tot: Berghauser Pont Publishing, Postbus 14580, 1001 LB Amsterdam.

Hoewel uiterste zorg is besteed aan de inhoud van dit handboek, aanvaarden de uitgever en redactie geen aansprakelijkheid voor onvolledigheid of onjuistheid of voor gevolgen daarvan.

Uitgever: Berghauser Pont Publishing/drs. R.D. Berghauser Pont

Grafische vormgeving: Zedline

Voorwoord

Deze inleiding luchtrecht is in de eerste plaats bedoeld als leerboek voor studenten aan de Hogeschool van Amsterdam om kennis over luchtvaartvoorschriften te vergaren. Gepoogd is om de lezers met dit boek op een handzame wijze uitleg te geven over de geldende luchtvaartregelgeving die van toepassing is binnen de verschillende sectoren binnen de luchtvaart.

Daarnaast heeft dit boek ook een praktisch doel, namelijk het verschaffen van inzicht en praktische bruikbaarheid van de luchtvaartregels in de luchtvaart.

Dit boek is niet enkel bedoeld als studieboek bij de opleidingen aan de Hogeschool van Amsterdam, maar ook als naslagwerk voor degenen die al dan niet beroepsmatig betrokken zijn bij of te maken krijgen met de praktische toepassing van luchtvaartregels in de verschillende sectoren van de luchtvaart.

Een bijzonder woord van dank gaat uit naar Arnold Rossing, docent aan de KLM Luchtvaartschool, die medewerking verleende aan de totstandkoming van dit boek. Bij het schrijven van dit boek is zo dicht mogelijk bij de officiële wetsteksten gebleven. De lezer die zich wil beroepen op de exacte weergave van een rechtsregel raden wij daarom aan om de officiële wetsteksten te raadplegen.

Een studieboek is nooit volmaakt. Wij hopen dan ook dat de lezers niet zullen aarzelen ons op de hoogte te brengen van hun suggesties voor verbeteringen van dit boek. Feedback kan worden gestuurd naar info@berghauserpont.nl.

De tekst van dit boek is op 1 december 2013 voltooid.

Gebruikte afkortingen

AMvB:	Algemene maatregel van bestuur
AOC:	Aircraft Operator Certificate
ASOP:	Aviation Safety Oversight Programme
Awb:	Algemene wet bestuursrecht
BVOM:	Bureau Verkeersveiligheid Openbaar Ministerie
DGTL:	Directoraat-Generaal Transport en Veiligheid
EAS:	European Air Sports
EASA:	European Aviation Safety Agency
ECAC:	European Civil Aviation Conference
ENPRM:	Eurocontrol Notice of Proposed Rulemaking
EU:	Europese Unie
EU-FCL:	European Union on Flight Crew Licensing
EU-OPS:	European Union on Operations
FAR:	Federal Aviation Requirements
IATA:	International Air Transport Association
ICAO:	International Civil Aviation Organization
IFALPA:	International Federation of Air Line Pilots' Associations
I&M:	(Ministerie van) Infrastructuur en Milieu
ILT:	Inspectie Leefomgeving en Transport
JAA:	Joint Aviation Authority
JAR-FCL:	Joint Aviation Requirements on Flight Crew Licensing
JAR-OPS:	Joint Aviation Requirements on Operations
JAR:	Joint Aviation Rules
KB:	Koninklijk besluit
KLPD:	Korps Landelijke Politiediensten
KNVvL:	Koninklijke Nederlandse Vereniging voor Luchtvaart
LVNL:	Luchtverkeersleiding Nederland
LVR:	Luchtverkeersreglement
LVW:	Luchtvaartwet
MLA:	Micro Light Aircraft/ Militaire Luchtvaart Autoriteit
OM:	Openbaar Ministerie
OvJ:	Officier van Justitie
OvV:	Onderzoeksraad voor Veiligheid
PANS:	Procedure for Air Navigation Services
RLD:	Rijksluchtvaartdienst
ROVV:	Rijkswet Onderzoeksraad voor Veiligheid
RTL:	Regeling Toezicht Luchtvaart
RVTV:	Raad voor de Transportveiligheid
SAFA:	Safety Assessment of Foreign Aircraft
SAGA:	Safety Assessment of General Aviation
SANA:	Safety Assessment of National Aircraft
SARP:	Standard and Recommended Practice
SUPP:	Regional Supplementary Procedure
USOAP:	Universal Safety Oversight Audit Programme
V&W:	(Ministerie van) Verkeer en Waterstaat

VNV:	Vereniging van Nederlandse Verkeersvliegers
WLv:	Wet luchtvaart
WvSr:	Wetboek van Strafrecht
WvSv:	Wetboek van Strafvordering
ZBO's:	Zelfstandige bestuursorganen

Inhoud

Voorwoord	v
Gebruikte afkortingen	vi
1 Internationale bronnen van publiek luchtrecht	1
1.1 Verdrag van Chicago	1
1.1.1 Historische achtergrond	1
1.1.2 Indeling van het verdrag	2
1.1.3 Voornaamste bepalingen uit deel I	2
1.2 Internationale Organisatie voor de Burgerluchtvaart (ICAO).....	5
1.2.1 Doelstellingen	5
1.2.2 Organisatie	5
1.2.3 Geografische indeling	8
1.2.4 Het proces van regelgeving binnen ICAO	8
1.2.5 Annexen.....	9
1.2.6 Implementatie van ICAO regelgeving in nationale wetgeving.....	11
2 Europese bronnen van luchtvaartregelgeving.....	18
2.1 European Civil Aviation Conference (ECAC)	18
2.1.1 De totstandkoming van een Europese burgerluchtvaartorganisatie	19
2.2 European Aviation Safety Agency.....	20
2.3 Hoofdlijnen uit de SES-Verordeningen	24
2.3.1 Kaderverordening.....	24
2.3.2 Luchtvaartnavigatiedienstenverordening	25
2.3.3 Luchtruimverordening.....	29
2.4 Implementatie van Single European Sky.....	30
2.4.1 EUROCONTROL.....	30
2.4.2 Safety Regulation.....	32
3 De Nederlandse luchtvaartregelgeving	34
3.1 Inleiding	34
3.1.1 Historische ontwikkeling.....	34
3.2 Vlieg- en Luchtvaartwet	34
3.2.1 De Nederlandse wetgever	36
3.3 Luchtvaartwet	37
3.3.1 Algemeen.....	37
3.4 Wet Luchtvaart	38
3.4.1 Algemeen.....	38
3.4.2 Delegatie van regelgeving	39
3.4.3 Deregulering van luchtvaartwetgeving voor de ‘kleine’ luchtvaart	39
4 Luchtvervoer	43
4.1 Inleiding	43
4.1.1 Bilaterale overeenkomsten.....	43
4.1.2 Deregulering en liberalisatie	43

4.2	Vrijheden in het luchtverkeer.....	45
4.3	Exploitatievergunning.....	47
4.3.1	ICAO.....	47
4.3.2	Europa.....	47
4.3.3	Nederland.....	48
4.4	EU-OPS/EASA-OPS.....	49
4.5	Air Operator Certificate (AOC).....	49
4.5.1	Aanvraag.....	50
4.5.2	Situaties waarin een AOC niet is vereist.....	50
4.5.3	AOC voor rondvluchtbedrijven.....	51
4.5.4	Proeflesvluchten.....	51
4.5.5	Niet-commerciële vluchtuitvoeringen.....	52
4.6	Vluchten zonder baat.....	52
4.6.1	ICAO.....	52
4.6.2	Nederland.....	53
4.7	Leasing, code sharing en interchange.....	53
4.7.1	Vormen van leasing.....	53
4.7.2	Nederlands uitvoeringsbeleid.....	55
4.8	Onderscheid geregeld en ongeregeld luchtvervoer.....	55
4.9	Faciliteiten voor passagiers en bemanningen.....	56
4.9.1	Boorddocumenten.....	57
4.9.2	Boordpersoneel.....	57
4.10	Gehandicapten en personen met beperkte mobiliteit.....	58
4.11	Vervoer van gevaarlijke stoffen door de lucht.....	60
4.11.1	ICAO.....	60
4.11.2	Nederland.....	60
4.12	Vervoer van dieren.....	60
4.12.1	Internationaal.....	60
4.12.2	Europa.....	61
4.12.3	Nederland.....	61
4.13	Privaatrechtelijke aspecten van luchtvervoer.....	61
4.13.1	Aansprakelijkheid van de luchtvervoerder.....	61
4.13.1.1	Verdrag van Warschau.....	61
4.13.1.2	Verdrag van Montreal.....	64
4.13.1.3	Europese Verordening (EG) nr. 261/2004.....	66
4.13.1.4	Verdrag van Rome.....	68
5	Vluchtuitvoering – Operations of Aircraft (OPS).....	69
5.1	Inleiding.....	69
5.1.1	Vluchtuitvoering algemeen.....	69
5.1.2	Het begrip vluchtuitvoering.....	70
5.1.3	Soort vluchtuitvoering.....	70
5.2	Luchtvaartregelgeving rond vluchtuitvoering.....	71
5.2.1	Internationaal kader.....	71
5.2.2	Toepasselijkheid EU-OPS (in Nederland tot 28 oktober 2014).....	73
5.3	Nationaal wettelijk kader.....	77
5.3.1	Vluchtuitvoering - Wet luchtvaart.....	77
5.3.2	Besluit vluchtuitvoering.....	77

5.3.3	Regeling vluchtuitvoering.....	77
5.3.4	Wet luchtvaart.....	78
5.4	Arbeidstijden	79
5.4.1	Internationale regelgeving	79
5.4.2	Werk- en rusttijden Nederland.....	79
5.4.3	Het Arbeidstijdenbesluit	79
5.5	Vluchtuitvoering general aviation	80
5.5.1	Toepasselijkheid	80
5.5.2	Algemene regels	81
5.5.3	Vluchtvoorbereiding	81
5.5.4	Procedures tijdens de vlucht	83
5.5.5	Vereiste instrumenten, uitrusting en vluchtdocumentatie	84
5.5.6	Communicatie en navigatie uitrusting.....	86
5.6	Vervoer van gevaarlijke stoffen door de lucht	88
5.6.1	ICAO.....	88
5.6.2	Nederland.....	88
5.7	Vervoer van dieren.....	90
5.7.1	Internationaal	90
5.7.2	Europa	90
5.7.3	Nederland.....	90
5.8	Toezicht op de vluchtuitvoering.....	93
6	Luchtvaartuigen	94
6.1	Nationaliteits- en inschrijvingskenmerken van luchtvaartuigen	94
6.1.1	Internationaal kader.....	94
6.1.2	Nederland.....	95
6.2	Luchtwaardigheid en onderhoud	97
6.2.1	Internationaal kader.....	97
6.2.2	Nederland.....	100
6.2.3	Onderhoud.....	102
6.2.3.1	Onderhoudsprogramma (Aircraft Maintenance Programme (AMP))	103
6.2.4	Risky carriers	105
6.2.5	Onbemande luchtvaartuigen (RPAS)	114
7	Bemanning en de bediening van luchtvaartuigen	116
7.1	Inleiding.....	116
7.2	De gezagvoerder	116
7.2.1	Definitie van gezagvoerder	117
7.2.2	Verantwoordelijkheden van de gezagvoerder.....	117
7.2.3	Bevoegdheden en verplichtingen van de gezagvoerder	117
7.2.4	Adressaat van rechtsnormen.....	118
7.2.5	Verhouding positie gezagvoerder – verkeersleiding	118
7.2.6	Afwijken van luchtverkeersregels	118
7.3	Uitgifte van brevetten volgens ICAO	119
7.4	Nederlandse eisen ten aanzien van de bediening.....	119

7.5	Bewijzen van Bevoegdheid	120
7.5.1	Verdrag van Chicago en Annex 1	120
7.5.2	Europese brevetten PART-FCL	121
7.6	Nederlandse wet- en regelgeving	122
7.7	Brevetten voor luchtsporten	124
7.8	Gelijkstelling militaire BvB's	124
7.9	Opleidingsinstellingen en examens	125
7.9.1	Opleidingsinstellingen	125
7.9.2	Examens	126
7.10	Lichamelijke en geestelijke gesteldheid	127
7.11	Alcohol, drugs en psychotrope geneesmiddelen	127
7.12	Invoering alcoholnorm	128
7.13	'Bottle to throttle'-eis	130
7.14	Medicijnen en drugs	130
7.15	Vluchtvoorbereidingshandelingen	131
7.16	Toezicht en opsporing	131
7.17	Alcohol en luchtverkeersdienstverlening	133
7.18	Zorgplicht binnen bedrijven	133
8	Luchtverkeer	137
8.1	Inleiding vliegvoorschriften	137
8.1.1	Toepasselijkheid	137
8.1.2	Onderscheid in vliegvoorschriften	137
8.2	General Flight Rules	138
8.2.1	Inleiding	138
8.2.2	Luchtverkeer	138
8.2.3	Bijzondere luchtvaartactiviteiten	138
8.2.4	Verboden, beperkings- en gevaarsgebieden	141
8.2.5	Vermijden van botsingen	144
8.2.6	Airborne Collision Avoidance System	146
8.2.7	Blindvliegopleiding	146
8.2.8	Vluchten langs ATS-routes uitgevoerd door gecontroleerde vluchten	147
8.2.9	Verkeer op of nabij luchthavens	147
8.2.10	Gecontroleerde vluchten	149
8.2.11	Ongecontroleerde vluchten	150
8.2.12	Tijd	150
8.3	Zichtvliegvoorschriften	151
8.3.1	Minimum vereiste vliegzicht en afstand tot de wolken	151
8.3.2	Special VFR	152
8.3.3	Beperkingen voor VFR-vluchten	153
8.3.4	Minimumhoogten	154
8.3.5	Hoogtekeuze	155
8.3.6	Gecontroleerde VFR-vluchten	155
8.3.7	Ongecontroleerde VFR-vluchten	156
8.3.8	Overgaan van VFR naar IFR	156

8.4	Instrumentvliegvoorschriften.....	156
8.4.1	Vereiste uitrusting	156
8.4.2	Beperkingen voor IFR-vluchten	157
8.4.3	Minimumhoogte.....	157
8.4.4	Hoogtekeuze.....	157
8.4.5	Instrumentnaderingsprocedure	157
8.4.6	Gecontroleerde IFR-vluchten	157
8.4.7	Ongecontroleerde IFR-vluchten.....	158
8.4.8	Overgaan van IFR naar VFR	158
8.5	ATS-vliegplan.....	159
8.5.1	Inleiding	159
8.5.2	Het vliegplanformulier.....	159
8.5.3	Indienen	161
8.5.4	Tijdstip van indienen	162
8.5.5	Veranderingen in het vliegplan.....	163
8.5.6	Reclearance	163
8.5.7	Onopzettelijk afwijken van het vliegplan tijdens gecontroleerde vluchten (ICAO).....	164
8.5.8	Afwijken van het vliegplan tijdens gecontroleerde vluchten (Nederland)	164
8.5.9	Indienen van een vliegplan in de lucht	165
8.5.10	Annuleren van een vliegplan in de lucht	165
8.5.11	Afsluiten van een vliegplan.....	166
8.5.12	Repeterende vliegplannen	166
8.5.13	Central Flow Management Unit.....	167
8.6	Lichten te tonen door luchtvaartuigen	167
8.6.1	Inleiding	167
8.6.2	Soorten luchtvaartuigverlichting.....	168
8.6.3	Lichten te tonen door vliegtuigen.....	168
8.6.4	Lichten te tonen door luchtschepen	169
8.6.5	Lichten te tonen door ballonnen.....	170
8.6.6	Lichten voor ankerkabels van luchtschepen en ballonnen	170
8.7	Seinen, grondtekens, parkeer- en manoeuvreertekens	170
8.7.1	Nood- en spoedseinen	170
8.7.2	Seinen met lichtkogels en lichtseinen van de verkeerstoren.....	171
8.7.3	Seinen in geval van onderschepping	172
8.7.4	Seinen bij SAR-operaties.....	172
8.7.5	Grondtekens	172
8.7.6	Parkeer- en manoeuvreertekens.....	174
8.8	Luchtvaartinlichtingendienst	180
8.8.1	ICAO-bepalingen	180
8.8.2	Nederlandse bepalingen	184
9	Luchtverkeersdienstverlening.....	186
9.1	Inleiding.....	186
9.1.1	Annex 11.....	186
9.1.2	ATS Safety Management.....	187

9.2	Doelstellingen en indeling van de luchtverkeersdiensten	188
9.2.1	Doelstellingen	188
9.2.2	Indeling.....	188
9.2.3	Wanneer te verlenen	189
9.3	Het luchtruim: indeling, classificatie en vereiste nauwkeurigheid van navigatie.....	190
9.3.1	Indeling.....	190
9.3.2	Classificatie	193
9.3.3	Vereiste nauwkeurigheid van navigatie	196
9.3.4	ATS-routes: minimum vlieghoogten en systeem van routeaanduiding.....	197
9.3.5	Geografische coördinaten	199
9.4	Grondslagen ATS	200
9.4.1	Grondslagen voor de luchtverkeersleiding.....	200
9.4.2	Toepassing.....	200
9.4.3	Functioneren	200
9.4.4	Grondslagen voor de vluchtinformatieverstrekking.....	203
9.4.5	Operational Flight Information Service (OFIS)	204
9.4.6	Traffic Information Broadcasts by Aircraft	204
9.4.7	Grondslagen voor de alarmering	205
9.4.8	Waarschuwen van het Rescue Coordination Centre	206
9.4.9	Inlichten van de operator.....	207
9.4.10	Inlichten van andere vliegtuigen	207
9.4.11	Emergency Locator Transmitters (ELT).....	207
9.5	ATS Capaciteit.....	208
9.5.1	Doelstelling	208
9.5.2	Capacity Management	208
9.5.3	Air Traffic Flow Management (ATFM)	209
9.5.4	EUROCONTROL, SES en Europese ATFM maatregelen	209
9.5.5	Flexible Use of Airspace (FUA)	210
9.5.6	Flexible Use of Airspace in het ECAC-luchtruim	211
9.5.7	Free Route Airspace Concept	212
9.6	ATS Procedures.....	212
9.6.1	Inleiding luchtverkeersdienstprocedures	212
9.6.2	Klaringen.....	213
9.6.3	Klaring en turbulentie.....	214
9.6.4	Routeaanduiding.....	214
9.6.5	Klaringslimiet	215
9.6.6	Teruglezen (read-back) van ontvangen klaringen	215
9.6.7	Snelheidsaanpassingen	216
9.6.8	Veranderen van radiotelefonieroepnaam tijdens de vlucht	216
9.6.9	Voorrang vragen.....	216
9.6.10	Positiemeldingen	216
9.6.11	Inhoud van een positiemelding	217
9.6.12	Melden van operationele en meteorologische informatie	218
9.6.13	Controller Pilot Data Link Communication Services (CPDLC) ...	220
9.7	Separatiemethoden en -criteria	222
9.7.1	Inleiding	222

9.8	Aerodrome Control Service	222
9.8.1	Verantwoordelijkheid	222
9.8.2	Baankeuze	223
9.8.3	Inlichtingen aan vliegtuigen	223
9.8.4	Inlichtingen over de toestand van het landingsterrein en platforms	224
9.8.5	Luchtverkeersleiding	225
9.8.6	Runway incursions.....	227
9.8.7	Luchtverkeersleiding in het verkeerscircuit	228
9.8.8	Vorrangsregels voor aankomende en vertrekkende vliegtuigen.....	228
9.8.9	Luchtverkeersleidingsprocedures voor vertrekkende vliegtuigen.....	228
9.8.10	Luchtverkeersleidingsprocedures voor aankomende vliegtuigen.....	228
9.8.11	Opschorten van de VFR-vluchtuitvoering	228
9.8.12	Toestemming voor Special VFR-vluchten.....	229
9.9	Radar Services	229
9.9.1	Algemeen.....	229
9.9.2	Het gebruik van SSR-transponders.....	230
9.9.3	Algemene radarprocedures.....	230
9.9.4	Gebruik van radar bij Air Traffic Control Service.....	233
9.9.5	Gebruik van radar bij Approach Control Service.....	235
9.9.6	Gebruik van radar bij Aerodrome Control Service	239
9.9.7	Gebruik van radar bij Flight Information Service	239
9.10	Flight Information Service en Alerting Service	240
9.10.1	Inleiding vluchtinformatieverstrekkingprocedures	240
9.10.2	Vluchtadvisering.....	240
9.10.3	Luchtvaartterreininformatieverstrekking.....	241
9.10.4	Operational Flight Information Service Broadcast	242
9.10.5	Alarmeringsprocedures	244
9.11	Procedures voor noodgevallen en andere onvoorziene omstandigheden	244
9.11.1	Procedures voor noodgevallen.....	244
9.11.2	Gestoorde verbinding en/of radarcontact tijdens gecontroleerde vluchten	247
9.11.3	Assistentie aan VFR-vluchten.....	251
9.11.4	Procedures voor andere onvoorziene omstandigheden.....	252
9.11.5	Onvoorziene omstandigheden ATC	257
9.11.6	Ernstige voorvallen in het luchtverkeer	258
9.12	Luchtverkeersdienstverlening in Nederland.....	258
9.12.1	Gebieden van verantwoordelijkheid	258
9.12.2	Luchtruimklassen	259
9.12.3	Luchtverkeersroutes.....	260
9.12.4	Dienstverlenende centra.....	263
9.12.5	Routekeuze.....	264
9.12.6	Luchtverkeersdienstverlening in de CTR.....	264
9.12.7	Radiotelefonische berichtenwisseling	265

10 Luchthavens	266
10.1 Inleiding.....	266
10.1.1 Algemeen.....	266
10.2 Aanleg, inrichting en gebruik	267
10.2.1 ICAO.....	267
10.3 Runways (RWY) en Taxiways (TWY)	267
10.3.1 Inleiding	267
10.3.2 Aerodrome reference code	268
10.3.3 Luchthavengegevens	269
10.3.4 Radio Altimeter Operating Area	274
10.4 Obstakels	274
10.4.1 Obstacle Limitation Surfaces.....	276
10.4.2 Blijvende hindernissen	278
10.4.3 Tijdelijke hindernissen	278
10.4.4 Voertuigen	278
10.5 Hindernisaanduiding	279
10.5.1 Algemeen.....	279
10.5.2 Hoogspanningsleidingen en kabels.....	279
10.6 Visuele grondhulpmiddelen, gebruiksaanduidingen en verkeersborden op luchthavens.....	280
10.6.1 Aangeven van de ligging van een luchthaven.....	280
10.6.2 Aangeven van de identiteit van een luchthaven	280
10.6.3 Aangeven van de grens van het landingsterrein	281
10.6.4 Aangeven van de windrichting	282
10.6.5 Aangeven van de landingsrichting	282
10.6.6 Seinlamp.....	282
10.6.7 Verkeersborden.....	282
10.6.8 Gebodsborden	283
10.6.9 Informatieborden.....	285
10.7 Markeringen en aanduidingen op en nabij runways en taxiways	288
10.7.1 Paved runways (verharde banen)	288
10.7.2 Paved taxiways (verharde rijbanen)	293
10.7.3 Unpaved runways	296
10.7.4 Unpaved taxiways.....	296
10.7.5 De stopway	296
10.7.6 De VOR-controlepositie.....	296
10.8 Aanduiding van onbruikbare gedeelten op luchthavens.....	297
10.8.1 Onbruikbare gedeelten van het landingsterrein en platform	297
10.9 Verlichting op en nabij runways en taxiways.....	299
10.9.1 Paved runways (ICAO).....	299
10.9.2 Paved taxiways (ICAO)	301
10.9.3 Unpaved runways en taxiways	303
10.9.4 De stopway	304
10.10 Approach lighting systems	305
10.10.1 Circling guidance lights.....	305
10.10.2 Runway lead-in lights.....	306
10.10.3 Simple Approach Lighting System	306
10.10.4 ICAO Precision Approach Lighting CAT I.....	307
10.10.5 ICAO Precision Approach Lighting CAT II en CAT III	307

10.11	Visual Approach Slope Indicator Systems	309
10.11.1	Doel.....	309
10.11.2	Soorten	309
10.11.3	Uitvoering	310
10.11.4	Principe van de systemen	310
10.11.5	De T-VASIS en de AT-VASIS	311
10.11.6	Beeld in de stuurhut bij gebruik van de T-VASIS	312
10.11.7	De PAPI (ICAO).....	312
10.11.8	Interpretatie PAPI	313
10.11.9	Interpretatie APAPI.....	313
10.12	Veiligheid op een luchthaven	313
10.12.1	Verkeersregeling en -geleiding op de grond.....	313
10.12.2	Verkeersgeleiding op het landingsterrein	314
10.12.3	Ontsteken van luchtvaartgrondlichten	314
10.12.4	Verwijderen van vliegtuigen met averij.....	315
10.12.5	Bevoorraden van vliegtuigen.....	315
10.13	De aanleg, de inrichting, de uitrusting en het gebruik van luchthavens in Nederland	315
10.13.1	Regeling veilig gebruik luchthavens en andere terreinen.....	316
10.13.2	Aanleg, inrichting, uitrusting en gebruik van burgerluchthavens die worden gebruikt door vliegtuigen en waarvoor een luchthavenbesluit is vastgesteld	317
10.13.3	Aanleg, inrichting, uitrusting en gebruik van helikopterluchthavens die worden gebruikt door helikopters en waarvoor een luchthavenbesluit is vastgesteld	319
10.14	Certificering.....	320
10.14.1	Veiligheidsmanagementsysteem.....	321
10.15	Goede orde en veiligheid op een luchthaven.....	322
10.15.1	Inleiding	322
10.15.2	Algemeen Luchthavenreglement.....	322
10.16	Terreinen voor tijdelijk en uitzonderlijk gebruik (TUG)	324
10.16.1	Inleiding	324
10.17	Specifieke regelingen voor grotere luchthavens.....	325
10.17.1	Grondafhandeling.....	325
11	Beveiliging van de burgerluchtvaart	327
11.1	Internationale verdragen	327
11.1.1	De Verdragen van Tokyo, Den Haag en Montreal	327
11.1.2	Verdrag van Tokyo.....	327
11.1.3	Verdrag van Den Haag.....	330
11.1.4	Verdrag van Montreal	331
11.1.5	Protocol bij het Verdrag van Montreal.....	333
11.1.6	Conventie inzake het merken van kneedspringstoffen ten behoeve van de opsporing ervan (1991)	333
11.1.7	De uitvoering van de Verdragen van Tokyo, Den Haag en Montreal in de Nederlandse wetgeving	334
11.1.8	Optreden tegen wederrechtelijke handelingen volgens ICAO ...	335
11.1.9	Verband met andere ICAO documenten	337

11.2	Beveiliging tegen wederrechtelijke gedragingen.....	338
11.2.1	ICAO.....	338
11.2.2	ECAC.....	341
11.2.3	EU-OPS.....	341
11.2.4	EG-verordening 300/2008.....	342
11.3	Nederland.....	342
11.3.1	Verplichtingen van de exploitant.....	342
11.3.2	De controletaak.....	344
11.4	Beveiliging aan boord van een luchtvaartuig.....	346
11.4.1	Air Marshals.....	346
11.5	Verstoring van de orde aan boord van een luchtvaartuig.....	347
11.5.1	Wangedrag.....	347
11.5.2	Preventieve maatregelen op grond van EU-OPS.....	347
11.5.3	Andere mogelijkheden voor aanpak van amokmakers.....	348
11.5.3.1	Verdrag van Tokyo.....	348
11.5.3.2	Nederland.....	348
12	Handhaving van de Nederlandse luchtvaartregelgeving.....	351
12.1	Inleiding.....	351
12.1.1	Verbodsbepalingen.....	351
12.1.2	Strafbepalingen.....	352
12.2	Vangnetartikel.....	352
12.3	Handhavingsinstrumenten.....	353
12.4	Bestuursrechtelijke handhaving.....	353
12.5	Strafrechtelijke handhaving.....	353
12.6	Toezicht naleving luchtvaart.....	354
12.6.1	Bijzondere toezichthoudende ambtenaren.....	354
12.6.2	Bevoegdheden van toezichthouders.....	355
12.6.3	Standaard toezichtsbevoegdheden.....	355
12.6.4	Toezichtbevoegdheden op grond van de luchtvaartwetgeving.....	357
12.6.5	Toezicht op buitenlandse luchtvaartuigen.....	358
12.7	Opsporing.....	359
12.7.1	Opsporingsbevoegdheden.....	359
12.7.2	Landelijk Coördinerend Luchtvaartofficier van Justitie.....	360
12.7.3	Afstemming bestuursrechtelijke en strafrechtelijke handhaving.....	360
13	Ongevallen, incidenten en SAR.....	361
13.1	Inleiding.....	361
13.2	ICAO.....	361
13.3	Annex 13.....	361
13.3.1	Uitgangspunten Annex 13.....	362
13.3.1.1	Definities.....	362
13.3.1.2	Doel van het onderzoek.....	363
13.3.1.3	Non-disclosure of records.....	363
13.4	Europa.....	364
13.4.1	EU-richtlijn grondbeginselen onderzoek.....	364
13.4.2	Doel van het onderzoek volgens Richtlijn 94/56.....	365

13.5	Het luchtvaartongevallenonderzoek in Nederland	365
13.5.1	Rijkswet Onderzoeksraad voor veiligheid.....	365
13.5.2	Taken van de raad	365
13.5.3	Doelstelling van de raad.....	366
13.5.4	Doel van het onderzoek.....	366
13.5.5	Definities	366
13.5.6	Verplichte melding.....	367
13.5.7	Aanpak.....	368
13.5.8	Bevoegdheden	368
13.5.9	Jurisdictie	368
13.5.10	Aanbevelingen en reactie op de aanbevelingen	369
13.5.11	Informatie niet beschikbaar voor andere doelen	369
13.5.12	Geheimhouding.....	370
13.5.13	Aangifte van strafbare feiten.....	370
13.5.14	Verhouding tot andere onderzoeken	370
13.5.15	Verhouding tot het strafrechtelijk onderzoek.....	370
13.5.16	Onderzoeksverplichtingen	370
13.5.17	Onderzoek door een andere staat	371
13.5.18	Deelname van de raad aan een onderzoek in een ander land.....	371
13.5.19	Beschikbaarstellen van informatie aan een andere staat.....	372
13.5.20	Afstemmingsprotocol OvV – OM.....	372
13.6	Onderzoek van incidenten in de burgerluchtvaart	372
13.6.1	Soorten incidenten.....	372
13.6.2	Onveilige situaties in het kader van de vluchtuitvoering	373
13.6.3	Attachment E.....	373
13.6.4	Onveilige situaties in het kader van onderhoud.....	374
13.6.5	EG-Richtlijn 2003/42	376
13.6.6	Verplichte melding Analysebureau Luchtvaartvoorvallen	377
13.7	Melding van voorvallen ten behoeve van een veiligheidsmanagementsysteem	379
13.8	Voorvallen in het luchtverkeer	379
13.8.1	Wijze van rapporteren	380
13.9	Implementatie Eurocontrol safety regulatory requirements.....	381
13.10	Opsporing verongelukte luchtvaartuigen en redding inzittenden.....	382
13.10.1	Instellen van Search and rescue (SAR)-gebieden	382
13.10.2	Verplichting gezagvoerder en te volgen procedures	383
13.10.3	SAR-seinen	385
13.10.4	Nederland.....	386
13.11	IATA Safety Audits	387
	Trefwoordenregister.....	389